

पणन हंगाम २०२१-२२ मध्ये खरेदी केंद्रावर खरेदी केलेला धान भरडाईपूर्वी साठवणूक तसेच त्यानंतर भरडाईकरिता गिरणीधारकास देण्यास व सदर धानाचा सामाईक ताबा (Joint Custody) जिल्हा पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक आणि संबंधित गिरणीधारक यांच्याकडे देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग
शासन निर्णय क्रमांक:-धानभ-१२२१/प्र.क्र.२०४/नापु-२९

मंत्रालय विस्तार, मुंबई- ४०० ०३२

दिनांक :- २२ जून, २०२२.

वाचा :-

- १) अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, शासन निर्णय क्रमांक: खरेदी-१०२१/प्र.क्र.१३८/ना.पु.२९, दि.३०.०९.२०२१.
- २) अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, शासन परिपत्रक, क्र:-धानभ-१२२१/ प्र.क्र. /नापु-२९, दि.१४.१०.२०२१.

प्रस्तावना :-

पणन हंगाम २०२१-२०२२ करिता किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेअंतर्गत “विकेंद्रीत खरेदी योजना” संपूर्ण राज्यात राबविण्याचे निर्देश संदर्भ क्र.१ येथील शासन निर्णयान्वये देण्यात आले आहेत. त्यानुसार पणन हंगाम २०२१-२२ हा दि.०१.१०.२०२१ पासून सुरू झाला असून त्यानुषंगाने किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत खरेदी करण्यात आलेल्या धानाची भरडाई करण्याच्या सूचना संदर्भ क्र.२ येथील शासन परिपत्रकान्वये देण्यात आलेल्या आहेत.

सद्यस्थितीत धान खरेदी करण्याकरिता जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील जिल्हा समन्वय समितीमार्फत खरेदी केंद्रांची निवड केली जाते. सदर खरेदी केंद्रांवर किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत नोंदणीकृत शेतकऱ्यांकडून धानाची खरेदी करून खरेदी केंद्रांच्याच जागेमध्ये/गोदामांमध्ये साठवणूक करण्यात येते. तदनंतर सदर संबंधित जिल्हा पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक यांच्यामार्फत धान भरडाईकरिता गिरणीधारकांना देण्यात येतो. यामध्ये खरेदी केंद्रावर खरेदी करण्यात आलेल्या धानाची जबाबदारी ही संबंधित खरेदी केंद्राची असते. तसेच धानाची वाहतूक करून ते धान गिरणीमध्ये नेण्याची व भरडाईअंती प्राप्त झालेला तांदुळ (C.M.R) विहीत केलेल्या शासकीय गोदामापर्यंत पोहचविण्याची सर्वस्वी जबाबदारी गिरणी मालकाची असते व या सर्व टप्प्यांवर जिल्हा पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक यांचे नियंत्रण असते.

अभिकर्ता संस्थास्तरावर धान साठवणूकीकरिता पुरेशा प्रमाणावर गोदाम क्षमता उपलब्ध नसते. तसेच काही ठिकाणी शास्त्रीयदृष्ट्या साठवणूक होत नसल्याची बाब निदर्शनास आली आहे. तसेच केंद्र शासनाकडून धान साठवणूकीकरिता २ महिन्यांचेच गोदाम भाडे उपलब्ध होत असते. या सर्व बाबींमुळे खरेदी केंद्रांवर उघड्यावर धान साठवणूक करण्यात येते. त्यामुळे पाऊस व अन्य

कारणांमुळे धान खराब होण्याची शक्यता असते. या सर्व बाबींमुळे होणारे नुकसान टाळण्याकरिता, माहे मे, २०२२ पासून सुरु होणाऱ्या रब्बी हंगामातील खरेदी केलेल्या धानाची साठवणूक करून विहित मुदतीत भरडाई होण्याच्या अनुषंगाने, खरेदी केंद्रावर खरेदी केलेला धान, भरडाईपूर्वी साठवणूकीकरिता गिरणीधारकास देण्याची व सदर धानाचा सामाईक ताबा (Joint Custody) जिल्हा पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक आणि संबंधित गिरणीधारक यांच्याकडे देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

पणन हंगाम २०२१-२२ (रब्बी) मध्ये खरेदी केंद्रावर खरेदी केलेला धान साठवणूकीकरिता गिरणीधारकास देण्यास या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे. सदर धानाचा **सामाईक ताबा (Joint Custody)** जिल्हा पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक आणि संबंधित गिरणीधारक यांच्याकडे राहील. सदर बाब ही पणन हंगाम २०२१-२२ रब्बी धानाकरिता प्रायोगिक तत्वावर (Pilot Basis) राबविण्यात यावी.

२. रब्बी हंगामात असलेला पावसाळा तसेच त्यानुषंगाने उद्धवणाऱ्या समस्या विचारात घेता, खरेदी केंद्रावर खरेदी करण्यात आलेला धान हा शक्य तितक्या लवकर स्थानिक/नजीकच्या गिरणीधारकाकडे साठवणूकीस देण्याकरिता संबंधित अभिकर्ता संस्थांनी अवलंबवयाची प्रमाणित कार्यनिमावली (Standard Operating Procedure **SOP**) खालीलप्रमाणे:-

- I. किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत खरेदी केलेला धान साठवणूकीकरिता गिरणीधारकास देताना गिरणीची दैनंदिन भरडाई क्षमता, साठवणूक क्षमता इ. बाबींचा विचार करून घ्यावा.
- II. धानाची साठवणूक केंद्र/धान साठवणूक केलेला धान भरडाई गिरणीधारकांचा आवार शासनाने विहित केलेल्या निकषांनुसार असावा व कोणत्याही क्षणी Physical Verification करिता उपलब्ध होईल अशा पद्धतीने साठवणूक करण्यात यावी.
- III. ज्या धान गिरणीधारकांच्या आवारामध्ये धानाची साठवणूक केली जाईल, अशा मिलधारकाने प्रतीटन ₹१२५/- अशा प्रमाणात सुरक्षा अनामत रक्कम अभिकर्ता संस्थेकडे जमा करावी.
- IV. धान गिरणीधारक धानाची भरडाई करण्याकरिता जी सुरक्षा अनामत रक्कम जमा करतील त्याव्यतिरिक्त धान गिरणीधारक अशी (परि.२ III मधील) सुरक्षा अनामत रक्कम जमा करतील.
- V. धान खरेदी केंद्रावर ज्या प्रमाणात धान उपलब्ध असेल, त्या प्रमाणातच गिरणीधारकांना भरडाईकरिता धान उपलब्ध करून दिला जाईल. कोणत्याही वेळी जेव्हा धान उपलब्ध नसेल किंवा अभिकर्ता संस्था अथवा शासनास वाटेल त्या वेळी धान भरडाईस देण्यापासून रोखण्यात येईल.
- VI. पात्र गिरणीधारकांकडे असणाऱ्या साठवणूक क्षमतेच्या २०% धान प्रथम साठवणूक करावा यानुसार ५ फेऱ्यांमध्ये साठवणूक होईल याबाबत दक्षता घ्यावी. कोणत्याही परिस्थितीत प्रथमतःच काही धान गिरणीधारकांकडे मोठ्या प्रमाणावर धान साठवणूक होईल अशी धानाची साठवणूक करू नये.

- VII. जिल्हा मार्केटिंग अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक यांनी उपरोक्त मुद्दा क्र.VI मध्ये नमूद केल्यानुसार साठवणूक होईल याबाबत दक्षता घ्यावी. जर त्यानुसार साठवणूक करण्यात आलेली नसल्याबाबत बाब निदर्शनास आली तर, संबंधितांवर गरजेनुसार उचित कारवाई करण्यात येईल.
- VIII. किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत खरेदी केलेला व धान गिरणीधारकांच्या आवारामध्ये केंद्र शासनाने विहित केलेल्या पद्धतीने साठविलेला धान, हा गिरणीधारक व अभिकर्ता संस्था यांच्या संयुक्तपणे ताब्यात असेल.
- IX. अशा धानाचे कोणतेही नुकसान झाल्यास, त्याबाबत कोणतीही भरपाई शासनाकडून केली जाणार नाही. धान खरेदी केंद्रांवर ज्याप्रमाणे धानाचे नुकसान झाल्यास त्याची जबाबदारी संबंधित अभिकर्ता संस्थांची असते, त्यानुसारच गिरणीधारकांच्या ताब्यात असणाऱ्या धानाची जबाबदारी अभिकर्ता संस्था व संबंधित धान गिरणीधारक यांची असेल.
- X. धान गिरणीधारकाने किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत खरेदी केलेल्या व त्याच्या आवारात साठवणूक केलेल्या धानामध्ये (सरकारी धान) इतर कोणताही (खाजगी) धान मिसळू नये. किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत खरेदी केलेला धान साठवणूक करताना तो योग्य पद्धतीने वेगळेपणाने (Partition) साठवणूक करावा.
- XI. असा साठवणूक केलेला धान कोणत्याही क्षणी कोणत्याही शासकीय यंत्रणेकडून करण्यात येणाऱ्या Physical Verification करिता उपलब्ध असेल याची खात्री संबंधित गिरणीधारकाने करावी. अशा धानाचे Physical Verification करता न आल्यास संबंधित धान गिरणीधारकांस त्यानंतर धान साठवणूकीकरिता (Joint Custody) देण्यात येऊ नये. तसेच त्याच्या आवारात साठवणूक केलेले धान अभिकर्ता संस्थांनी तात्काळ इतरत्र सुरक्षित ठिकाणी साठवणूकीकरिता नेण्यात यावे.
- XII. जेव्हा पूर्ण क्षमतेने धानाची साठवणूक करण्यात येईल तेव्हा संबंधित गिरणीधारकांनी धानाची साठवणूक केल्याचे सर्व तपशील (धानाचा साठा आदि. तसेच अभिकर्ता संस्थांना योग्य वाटतील असे तपशील) याबाबत एक प्रत साठा केलेल्या ठिकाणी, एक प्रत अभिकर्ता संस्थांच्या स्थानिक अधिकाऱ्याकडे तसेच एक प्रत जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांच्याकडे सादर करावी. ज्याप्रमाणात धान भरडाईला वापरला जाईल त्याप्रमाणात सर्व तपशील उपलब्ध करून देण्याची जबाबदारी धान गिरणीधारकांची असेल.
- XIII. किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत खरेदी केलेला धान, गिरणीधारकाकडे साठवणूक करताना अभिकर्ता संस्थांनी गिरणीधारकाच्या ताब्यातील संबंधित जागा (Storage Point) सुरक्षित असल्याची (केंद्र शासनाचे धान साठवणूक करण्याबाबतचे निकष पूर्ण करित असल्याची) खात्री करावी. त्यानुसार संबंधित जागेस परवानगी द्यावी व करारनामा करावा. ज्या जागेस अभिकर्ता संस्थांनी परवानगी दिलेली आहे, त्याच जागेत धानाची साठवणूक करणे गरजेचे आहे. इतरत्र साठवणूक करत असल्यास त्याबाबतची पूर्व परवानगी अभिकर्ता संस्थांकडून संबंधित गिरणीधारकाने घ्यावी.

XIV. एखाद्या गिरणीधारकाची धान भरडाई क्षमता जास्त असेल परंतु त्याप्रमाणात धान गिरणीच्या आवारात धान साठवणूकीकरिता जागा उपलब्ध नसेल तर, अशा गिरणीधारकांना खालील अटी शर्तीच्या अधीन राहून धान साठवणूकीकरिता जागा भाडेतत्वावर/ स्वमालकीने उपलब्ध करून धान साठवणूकीकरिता करार करण्यात येईल:-

- a) अशी जागा प्रचलीत पद्धतीने करारनामा करून धान गिरणीधारकांना उपलब्ध झालेली असावी. अथवा स्वमालकीची असल्यास जमिन महसूली अभिलेखांवर (७/१२ आदि) संबंधित गिरणीधारकाचे नाव असावे.
- b) गिरणीधारकाची ज्याप्रमाणात भरडाई क्षमता असेल त्याच प्रमाणात अशा जागेत धानाची साठवणूक होईल.
- c) अशी जागा फक्त धान साठवणूकीकरिता वापरण्यात यावी. कोणत्याही परिस्थितीत सीएमआरची साठवणूक करण्यात येणार नाही.
- d) अशा जागेची पहाणी जिल्हा मार्केटिंग अधिकारी/ प्रादेशिक अधिकारी यांनी स्वतः करूनच धान गिरणीधारकास धान साठवणूकीची परवानगी देण्यात यावी.
- e) अशा जागेपर्यंत धान साठवणूक करण्याकरिता येणाऱ्या वाहतूक खर्चाकरिता गिरणीधारकास सदर वाहतूकीसाठी शासकीय दराने रक्कम अदा केली जाईल. त्याव्यतिरिक्त कोणतीही अतिरिक्त रक्कम शासनाकडून अथवा अभिकर्ता संस्थांकडून संबंधित गिरणीधारकास देय असणार नाही.
- f) धान गिरणीधारकांच्या आवारात साठवणूक केलेल्या साठ्याच्या स्थितीबद्दल दर ७ दिवसांनी अभिकर्ता संस्थांनी शासनास अहवाल सादर करावा.

३. याप्रकरणी उर्वरित सर्व अटी, शर्ती व तरतूदी संदर्भ क्र.२ येथील शासन परिपत्रकाप्रमाणे राहतील.

४. याबाबतची फलनिष्पत्ती माहे सप्टेंबर, २०२२ च्या पहिल्या आठवड्यापर्यंत शासनास न चुकता सादर करण्याची जबाबदारी दोन्ही अभिकर्ता संस्थांची राहिल.

५. वरील शासन निर्णय, महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर असून त्याचा संकेतांक २०२२०६२२१४३७४३८३०६ असा आहे. सदर शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सुधीर तुंगार)
शासनाचे सह सचिव

प्रति,

१) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई-०९.

- २) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या., आदिवासी विकास भवन, जुना आग्रा रोड, नाशिक - ४२२ ००१.
- ३) जिल्हाधिकारी, सर्व.
- ४) वित्तीय सल्लागार व उपसचिव, अन्न, नागरी पुरवठा मुंबई.
- ५) जिल्हा पुरवठा अधिकारी, सर्व.
- ६) सहायक जिल्हा पुरवठा अधिकारी, सर्व.
- ७) सर व्यवस्थापक (महाराष्ट्र), भारतीय अन्न महामंडळ, बोरीवली (पूर्व), मुंबई-६६
- ८) उपआयुक्त (पुरवठा), सर्व विभाग.

प्रत माहितीसाठी अग्रेषित :-

- १) मा.विरोधी पक्षनेता विधानसभा/विधान परिषद
- २) सर्व विधान परिषद सदस्य व विधानसभा सदस्य.
- ३) प्रधान सचिव, (पणन), सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ४) सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
- ५) सचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
- ६) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई (५ प्रती),
- ७) खाजगी सचिव, मा.मंत्री (अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण), मंत्रालय, मुंबई-३२.
- ८) मान्यताप्राप्त राजकीय पक्षांची कार्यालये, (प्रत्येकी ५ प्रती),
- ९) ग्रंथपाल, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, ग्रंथालय ६ वा मजला, विधानभवन, मुंबई. (१० प्रती)
- १०) संचालक, दि महाराष्ट्र स्टेट को-ऑपरेटिव्ह मार्केटिंग फेडरेशन, मुंबई.
- ११) संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्यादित, नाशिक.